

Experiența comuniunii iubitoare la Sf. Părinți

I. Necesitatea existențială a dialogului iubirii¹

1. Dumnezeu este poetul iubirii

Ortodoxia oferă omului fiecărei epoci propria ei propunere de viață, propriul ei mod de viață, propriul ei etos, propria ei veste bună (ευ-αγγελία) pentru cele mai mari și importante probleme ale vieții. Ortodoxia cheamă la etosul frumuseții al libertății harului Evangheliei lui Hristos, la frumusețea virtuților Lui dătătoare de cunoaștere și Adevăr. Biserica, „noul cosmos și noul paradis”², este noul mod de viață al lumii și al omului, fiind însăși istoria și posibilitatea mântuirii. Taina creștinismului este tocmai Biserica în toată „plenitudinea vieții și a existenței”³. Mântuirea înseamnă *îmbisericare*, împărtășirea de iubirea universală, de unica iubire, care este Biserica, de unica și adevărata ei viață. Credinciosul se face hristofor, libertatea i se dăruiește omului și nimic nu-l poate limita. Ortodoxia este profund înrădăcinată în viață, în Hristos, deci în viața divino-umană ce incumbă etosul teandric, mântuitor.

Ortodoxia e înrădăcinată în Înviere, în viața conformă Învierii, în duhul și respirația Învierii și în fiii Învierii. Învierea este începutul vieții în afara timpului, semnul vieții care vine, a împărăției Duhului, unde Dumnezeu va fi „totul în toate”. Învierea nu aparține numai lui Hristos, ci întregii umanități. De altfel, Sfântul Grigore Palama spune că tot ceea ce a săvârșit Hristos a împlinit și a făcut pentru oameni⁴. Învierea lui Hristos este învierea omului și învierea omului este participarea la viața veșnică, care este Iisus Hristos⁵. Și numai o asemenea credință a Învierii poate cu adevărat desăvârși pe om. Ea Îl face prezent pe Dumnezeu în viața oamenilor, într-un mod tainic, real și adevărat. Această prezență și experiență excepțională a lui Dumnezeu *printre noi, în noi și cu noi* o atingem în Biserică, în persoana lui Hristos. Cu cât ne încorporăm în Biserică, cu atât ne unim cu Hristos, suntem și viețuim în Hristos. Cu cât ne unim cu Hristos, cu atât suntem mai umani și mai aproape de semeni, cu atât dialogăm în iubire. Prin încorporarea noastră în Hristos, „noi și Hristos am devenit unul, din moment ce El este capul, iar noi trupul, împreună-moștenitori și împreună-trupești. Suntem un singur trup, din carnea Sa și din oasele Sale, spune El... Din credință am fost constituiți, am fost născuți, am fost asimilați în natura Sa”⁶.

Prin istoria mântuirii se vedește omul nou: omul în relație armonică cu Dumnezeu și prin extindere cu el însuși, cu semenul și cu creația. Invitația continuă pentru participarea la unitatea iubirii, pentru crearea lumii noi, transfigurate în Hristos, a cosmosului libertății și

¹ Pentru pericopa evanghelică de la In 4, 1-42, vezi Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, PG 59, 177-200; *La Samarineanca*, PG 59, 535-542; Sf. Teofil al Bulgariei, *La Ioan*, PG 123, 1228b-1257a. Eftimie Zigabenu, *La Ioan*, PG 129, 1184c-1204c. Teofan Keramevs, *Omilia la Evangheliile duminicale și la sărbătorile de peste an* 38, PG 132, 720d-744a; Sf. Grigore Palama, *Omilia* 19, PG 151, 248c-264d. Vezi A. M. Hunter, *The Gospel According to John*, Cambridge, Cambridge University Press, 1965, p. 45-52; John Marsh, *The Gospel of St. John*, Pelican New Testament Commentaries, Penguin Books 1985, p. 207-227; Leon Morris, *The Gospel According to John*, *The New International Commentary on the New Testament*, Michigan 1992, p. 251-284; X. Βάντος, *Θέματα ποιμαντικής ψυχολογίας* I, ποιμαντικός διάλογος, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 43-49; Σ. Ν. Σάκκος, *Ερμηνεία ευαγγελικών περικοπών*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 41-60.

² Sf. Simeon Noul Teolog, SC, Nr. 51, p. 101-102.

³ Pr. G. Florovski, *Teme ale Teologiei Ortodoxe*, ediția greacă, p. 179.

⁴ Sf. Grigore Palama, *Omilia* 21, PG 151, 277 ab.

⁵ Cf. I In 5, 20.

⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Evrei*, Omilia 6, 2, PG 63, 56.

iubirii, a înțelegerii și a iertării, a păcii și a frățietății; iată, acesta e mesajul dătător de viață al ei. Și acesta pentru că Dumnezeu Ortodoxiei nu e un Dumnezeu despotice al unei religii naturale, ce asuprește și tiranizează demnitatea și libertatea oamenilor, nici Dumnezeu indiferent al filosofilor și raționaliștilor, fericit în autosuficiența și izolarea Lui⁷. Dumnezeu este „locul celor mântuiți” (τόπος των σωζομένων)⁸ și dialogul cu El este participare la viața veșnică. Și această participare este analogă cu comuniunea sau participarea celor care se împărtășesc⁹.

Iisus Hristos, Domnul și Dumnezeu nostru, Mântuitorul, Dumnezeu-Omul, a doua Persoană din Sfânta Treime, Care are aceeași fire cu Tatăl, Cuvântul cel necuprins, Cuvântul cel nevăzut, Întrupat, Răstignit, Care a Înviat și S-a Înălțat, este Calea, Viața, Lumina, Adevărul, Învierea. Hristos este mai ales Viața lumii. Este Tatăl meu, viața mea, viața oamenilor și nu Dumnezeu religios, ci Cel care a înnoit viața și a dăruit viață omului mort. Este Cel Care l-a creat și îl urmărește continuu și cu afecțiune, Creatorul, Prevăzătorul, Proniatorul, Înțeleptul.

Omul și cosmosul nu sunt realități haotice, absurde, și nici relațiile lor nu sunt întâmplătoare: atât unul cât și celălalt întipăresc în sine și sunt conduse, direcționate spre un scop și o raționalitate adâncă, tainică, ce își are originea în Cuvântul lui Dumnezeu. De fapt, Dumnezeu a creat lumea și a dat-o omului pentru un *dialog cognoscibil* între ei, în funcție de cum aceștia descoperă, prin rațiunile lucrurilor, cuvintele și darurile lui Dumnezeu. Lumea, ca istorie și creație, își găsește sensul, scopul și sfârșitul ei în Iconomia Bisericii, care, fiind plinoma lui Hristos, Dumnezeu-Omul, constituie centrul tainic al lumii, *lumea lumii*.

Prin Întrupare, Hristos a intrat într-un *dialog veșnic* și viu cu noi, de aceea Întruparea e pogorârea plenitudinii iubirii Dumnezeiești și cea mai mare posibilitate dată și putere de transformare și desăvârșire a omului. În persoana dumnezeiască a lui Hristos putem contempla ființa umană desăvârșită. Ortodoxia întrupează spiritualitatea Întrupării, o prezență mărturisitoare și îndrumătoare a sfințeniei, a iubirii dialogice și a responsabilității comunitare. Spiritualitatea Întrupării este o prezență și o mijlocire transformatoare și transfiguratoare în lume și în istorie. Legăturile Spiritualității Întrupării cu lumea și cu istoria nu sunt dialectice, ci soteriologice, legături ce reies din har și din posibilitatea mântuirii universale în Hristos. Nu sunt legături de autoritate și stăpânire peste lumea, ci legături de dar și har, ce izvorăsc de la Hristos, taina asumată a libertății și a iubirii.

Dumnezeul Ortodoxiei este Dumnezeu filantrop al iubirii, Care tocmai pentru că este comuniune de iubire Se întrupează în istorie pentru a-l chema pe om să participe la această *comuniune iubitoare*¹⁰, să trăiască acel mod de viață ce depășește stricăciunea și moartea. Hristos a venit să ne facă cunoscut nouă, oamenilor, că Dumnezeu este Tatăl și că avem un astfel de Tată, să ni-L arate și noi să-L putem chema *Tată*. Pe Tatăl îl cunoaștem acceptând sa-I fim fii. În loc să fim slujitori sau chiar robi ai lui Dumnezeu, am devenit copiii Lui¹¹, am dobândit „Duhul înfierii”¹². De la Dumnezeu-Tatăl vine inițiativa de a-L trimite pe Fiul Său

⁷ Dumnezeu creștin e deasupra legilor și a automatismului menținut în parte în ele. Dumnezeu Se mișcă în actele Sale cu o libertate care, deși menține și acest automatism, săvârșește adeseori și excepții de la el prin minuni, dar e dăruit vieții duhovnicești ca mijloc de cunoaștere pentru binele plănuite de ea. Omul nu lucrează și nu împlinește nici binele, nici răul în mod forțat sau automat. De aceea, Dumnezeu e libertatea deplină, dar libertatea Lui, însoțită de puterea nemărginită, e sursa exclusivă a binelui, deși omul poate să nu primească tot binele pe care i-l împărtășește și dăruiește Dumnezeu, sau spre care țintește harul și ajutorul lui Dumnezeu.

⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Diferite capete*, 4, 51-52, PG 90, 1328 bc. *Capete despre teologie și economie*, 1, 68, PG 90, 1108 c.

⁹ *Diferite capete* 4, 53, PG 90, 1328d.

¹⁰ Comuniunea cu Hristos eliberează de puterea morții și dăruie viața veșnică (In 11, 25-26). Cutremurător în această viață este numai moartea duhovnicească, adică pierderea comuniunii iubitoare cu Hristos. Vezi Sf. Grigore Palama, *Către monahia Xeni*, PG 150, 1049 b.

¹¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 14, 2, PG 59, 94 B.

¹² *La Romani*, Omilia 15 PG 60, 527.

ca să Se Întrupeze, ca să Se facă Fratele nostru, pentru a revărsa asupra noastră dragostea Sa paternă, dragostea Sa de Tată.

Dumnezeu vine să caute marea Lui iubire: pe om. Vine să împărtășească iubirea, vine să cultive rodirea inimilor, să răspundă la întrebările diacronice ale omului. Aceasta arată Samarineanca atunci când se înfățișează ca descendentă a lui Iacob. Sfântul Ioan Gură de Aur spune că „discutau în contradictoriu, desigur, și încercau să se poarte cu noblețe iudaică și arătau bunăvoință față de Avraam și îl prezentau ca strămoș ce era din Haldeea și pe Iacob l-au numit părinte, că era, adică, urmașul aceluia”¹³.

Întâi, Dumnezeu caută *dialogul iubirii*. Dumnezeu este iubirea, deci viața și lumina prin Sine, pentru că este suprema unitate neconfundată a comuniunii tripersonale. Toate formele ființei lui Dumnezeu au în ele puțința de-a se comunica. Dar întrucât Dumnezeu nu e silit să li le comunice, are loc o comunicare a lor în El Însuși. Aceasta face ca Dumnezeu să fie în trei Persoane, care-Și comunică între ele ființa, lumina și iubirea. Aceasta face pe Dumnezeu o Treime de Persoane unite în și prin cea mai desăvârșită iubire. „Dumnezeu este cunoscut, fiindcă El Primul ne cunoaște pe noi, aceasta înseamnă că εἶναι există ca energie”¹⁴. Dumnezeu devine om pentru ca omul să devină Dumnezeu, spune Sfântul Grigore Teologul. Omul îndumnezeit, cel pe care îl vedem în Hristos, care nu este numai Dumnezeu făcut om, este și omul ajuns desăvârșit prin asemănarea desăvârșită cu modelul său dumnezeiesc. Cu cât este mai unit cu Dumnezeu, cu atât devine mai uman, adică mai îndumnezeit¹⁵.

De aceea Hristos, Care este Dumnezeu Însuși, este atât de emoționat în umanitatea Sa. Firea umană a lui Hristos este cea care răscolește inima omului. Venirea lui Hristos în lume dăruiește omului înfierea¹⁶, creatura devine copil al lui Dumnezeu prin har. „Nu ați primit din nou un duh de robie pentru frică, ci ați primit un duh de înfiere, prin care strigăm: *Avva! Tată!* De fapt ne-am renăscut și, am putea spune, am fost reînnoiți: prin acest lucru am primit numele de fii”¹⁷.

Dumnezeu devine om și omul devine Dumnezeu. „Fiind adevăratul Fiu al lui Dumnezeu, El S-a făcut Fiul Omului, pentru a-i face pe fiii oamenilor fii ai lui Dumnezeu”¹⁸. Iisus Hristos fiind adevăratul Fiu al lui Dumnezeu, a avut puterea să dea înfierea copiilor lui Dumnezeu¹⁹ și să facă din Tatăl Lui Tatăl nostru²⁰. Se unește omul cu Dumnezeu, pentru că i s-a deschis mai întâi această cale prin dialogul iubirii, prin Dumnezeiasca Întrupare și chenoza inefabilă a lui Hristos²¹. Numai Dumnezeu – omul poate să-l vindece, să-l salveze și să-l mântuiască. Hristos este atitudine și etos, caracter și mod de viață²². Mai mult, harul îl eternizează în

¹³ La Ioan, PG 59, 178.

¹⁴ Νικ. Α. Νησιώτης, *Φιλοσοφία της θρησκείας και φιλοσοφική θεολογία*, Αθήνα, 1972, p. 40. Vezi Gal 4, 9.

¹⁵ Scopul creării omului este îndumnezeirea (Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească*, 1, 3, PG 3, 376 a). Sfântul Maxim semnalează că Dumnezeu l-a creat pe om pentru a se împărtăși de natura dumnezeiască și pentru a se asemena Lui prin îndumnezeirea prin harul dumnezeiesc (*Diferite Capete*, 1, 42, PG 90, 1193 d). Îndumnezeirea se oferă omului ca dar al lui Dumnezeu (Ibidem, 4). Dar omul a vrut să se îndumnezeiască pe sine prin sine, tăgăduind ajutorul și comuniunea cu Dumnezeu. Ceea ce nu a izbutit el prin lepădarea de Dumnezeu, Hristos i-o oferă prin întruparea Lui. Întruparea lui Hristos a realizat îndumnezeirea omului. Trupul lui Hristos este o nouă rădăcină a vieții și a nesticăciunii, pe care o oferă mlădițelor ei (Sf. Grigore Palama, *Omilia 52*, 2).

¹⁶ Oamenii dobândesc înfierea prin Cel ce este Fiu după Dumnezeire, în Dumnezeirea cea fără început. Sfântul Ioan Scărarul spune că trei cuvinte au aceeași semnificație: nepătimire, iubire și înfiere (Scara 30, 4).

¹⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, *Omilia 14*, 2, PG 59, 93.

¹⁸ *Ibidem*, *Omilia 11*, 1, PG 59, 79.

¹⁹ *La Psalmul 64*, 3, PG 55, 187.

²⁰ *La Galateni*, *Comentariu cap., I*, 5, PG 61, 619 D.

²¹ Dumnezeu este iubire smerită, iar nu trufașă. Așa smereniei lui Dumnezeu îi corespunde deșertarea, iubirea Sa chenoțică. Cuvântul și Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat și a trăit micșorându-se până la limite de neajuns nouă. Iată trăsătura caracteristică a iubirii lui Dumnezeu: ea este de sine chenoțică.

²² Nu există spiritualitate fără morală și morală fără virtuți. Prin virtuți nu înțelegem un oarecare eticism sau știință a virtuților care se află dependentă de ispita autonomiei și a îndreptării de sine. Vorbim despre etos

interiorul Bisericii, cu prezența vie a Sfântului Duh și harul tainelor. Lumea se desăvârșește în Hristos și își împlinește vocația ei. De aceea, să devenim „fii și oameni liberi, făcând și desăvârșind totul pentru iubirea Tatălui nostru”²³.

Icoana păstorului ce caută oaia pierdută²⁴ e o icoană necunoscută în teologia iudaică anterioară. Hristos este trimis de Tatăl să ne salveze de la durere. Simbolul sfânt al durerii inefabile a lui Hristos este crucea pentru noi. „În acest fel nimic nu arată iubirea de oameni și bunătatea Lui către noi a Celui Care ne-a creat, deoarece părăsește cele 99 de oi și o caută pe cea rătăcită”. Și, continuă Sfântul Ioan Sinaitul, „pe adevăratul păstor îl va adevăra iubirea. Fiindcă din cauza iubirii Marele Păstor Se răstignește”²⁵. Sfântul Grigore Palama a spus că numai Hristos este și Θεός și Θεολόγος, Cel Care Se jertfește pentru ca lumea să trăiască. Hristos nu schimbă numai lumea, ci și o însuflețește decisiv. Hristos a fost primul Care a biruit lumea, iar biruința Lui este biruința noastră. Cea mai mare victorie este să învingem păcatul. Păcatul a fost biruit de Hristos. Lupta contra răului se întărește din relația cu Dumnezeu. Păcatul este un sistem de paranteze, iar centrul iradiant al virtuții creștine este Hristos. Dialogul și comuniunea cu Hristos eliberează omul de răutatea păcatului. Hristos poartă în sine lumea întreagă; așa și noi trebuie să avem conștiința lui Hristos²⁶, căci în acest fapt constă universalismul persoanei creștine. Și așa, totul se face una în Hristos.

Cât de mult ne iubește Hristos! Iubirea Lui ne-a făcut-o cunoscută prin jertfa Lui și prin darurile harurilor Sale gratuite. Ne cheamă deci să Îl ascultăm, să Îl atingem, să Îl gustăm euharistic, dacă ne învrednicim de aceasta. Pentru a ne convinge, El Se descoperă, împlinește, așteaptă, Se smerește și Se răstignește din iubire pentru noi; El lasă, șterge și iartă rănile păcatelor noastre în trupul Său înviat, ca un semn veșnic al iubirii nesfârșite pentru om. Cât de minunată și de frumoasă e viețuirea ortodoxă: avem un asemenea Tată și o asemenea Iubire, suntem toți copiii Lui neseparați, membrii preoției lui Hristos, nu robi, ci fii după har, teofori ai luminii!

Dumnezeu îl caută pe fiecare pentru a-i cerși inima lui. „Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi vîna cu el și el cu Mine”²⁷. Paul Evdochimov subliniază că „la inițiativa lui Dumnezeu ce bate, răspunde atenția ființei umane, ce tinde în întregime spre acest fapt: să audă și să deschidă poarta εἶναι – lui, să se închine vizitatorului și să șadă împreună cu El la masa cinei”²⁸. Toți sunt chemați la cina iubirii, la sărbătoarea frățietății²⁹. Toți sunt copiii Lui, nimeni nu este respins sau exclus.

„Iubirea creștină e calea de la cele de sus spre cele de jos, mișcarea cerului spre pământ, a lui Dumnezeu către om și lume, și de aceea nu ia valoarea ei de la obiectul ei, de la cel ce e iubit, ci îi dăruiește εἶναι – lui, fiecare valoare și fiecare bunătate”³⁰. „Dumnezeu, Care este izvorul fiecărei valori, nu folosește niciodată persoana umană ca un mijloc”³¹. Pentru

ortodox, care este practica sau exercițiul virtuților evanghelice sau a virtuților lui Hristos. În acest sens, spiritualitatea e însuși etosul, adică un mod de viață care se exprimă prin creșterea și rodnicia omului în virtuți. Lucrarea virtuților și progresul în acestea mărturisesc caracterul dinamic al spiritualității. Virtuțile certifică criteriul spiritualității, care e praxis și făptuire, acțiune și demers dinamic și mișcare de la credință până la iubire. Dar ca să ne îndepărtăm de orice confuzie a unei supralicitări unilaterale și excesive a virtuților, care poate iarăși să ne conducă la ispita faptelor umane vrednice de răsplătă, trebuie să devină clar vă virtuțile, lucrarea sau efectul lor nu sunt o oarecare activitate individuală și închisă a omului. Dimpotrivă, împlinirea sau exercițiul lor este lucrarea după Dumnezeu a omului, participarea omului la fapta mântuitoare a lui Dumnezeu, în Hristos.

²³ *La II Corinteni*, Omilia 7, 6, PG 61,62 D.

²⁴ Lc 15, 3-7.

²⁵ Sf. Ioan Scărarul, Κλίμαξ, 41, Αθήνα, 1979, p. 173-174, 179.

²⁶ Cf. I Cor 2, 16.

²⁷ Apoc 3, 20.

²⁸ P. Evdochimov, Η Πάλη με τον Θεόν, Θεσσαλονίκη, 1981, p. 80.

²⁹ Cf. Ιωάννης Ν. Καρμίρης, „Ο καθολικός χαρακτήρ της σωτηρίας”, în *Εκκλησία* 59 (1979) p. 324-325.

³⁰ Κώστας Δεληκωσταντής, Το ήθος της ελευθερίας, Αθήνα, 1990, p. 64- 65.

³¹ Nicolas Berdiaev, Πέντε στοχασμοί περί Υπάρξεως, Αθήνα, 1983, p. 2003.

Dumnezeu fiecare om are o valoare absolută, valorează cât întreaga lume. Dumnezeu nu-l ia pe nimeni drept adversar; omul păcătos este cel care Îl ia drept adversar pe Dumnezeu. „Și Dumnezeu dialoghează împreună cu noi și nu Se îndepărtează, cu toate că de multe ori noi nu-L ascultăm”³².

Sfânta Scriptură ne prezintă un Dumnezeu Tată care nu Se impune, nu constrânge și nu convinge cu forța. Așteaptă cu perseverență, dându-i creației Sale șanse multe și discrete pentru a se deschide și înălța către cer. Dumnezeu este prototipul iubirii, pentru că Dumnezeu este Iubire. El spune oamenilor: „Dacă iubești pe cel care Eu îl iubesc, atunci Mă conving că Mă iubești mult”³³. Iubirea este cea mai mare putere a lui Dumnezeu, puterea invincibilă, inepuizabilă, care a învins moartea! Iubirii este dumnezeiască, revendică veșnicia, este nemuritoare. Cel ce iubește se aseamănă cu Dumnezeu, gustă viitorul veșnic, împacă, se liniștește, se bucură. Devine copil adevărat și ascultător a lui Dumnezeu.

Atitudinea lui Dumnezeu nu e niciodată contrară, atitudine de adversitate cu omul și cosmosul; e atitudinea mereu *dialogică*. „În Sfânta Scriptură nu-L vedem numai pe Dumnezeu, ci și pe om. Este revelația lui Dumnezeu. Dar cea care se revelează într-adevăr este iubirea dialogică a lui Dumnezeu pentru om. Dumnezeu Se revelează omului, «Se înfățișează» acestuia, conversează cu el, ca să-i descopere omului sensul tainic al existenței și scopul cel mai înalt al vieții lui. În Sfânta Scriptură Îl vedem pe Dumnezeu venind să Se reveleze omului, pe om întâlnindu-L pe Dumnezeu și nu doar auzind vocea Lui, dar și răspunzându-I.

Auzim în Sfânta Scriptură nu numai glasul lui Dumnezeu, dar și vocea omului că-I răspunde prin cuvinte de rugăciune, mulțumire, laudă, frică și iubire, tristețe și zdrobire, bucurie mare, nădejde și deznădejde. Există, oricum, doi asociați în Testament, Dumnezeu și omul, și amândoi împreună se identifică în taina întâlnirii adevărate dintre Dumnezeu și om, ce se descrie și se formulează în istoria Testamentului. „Răspunsul uman se finalizează în taina Cuvântului lui Dumnezeu. Nu-i vorba despre monolog divin, ci despre dialog, în care vorbesc Dumnezeu și omul”³⁴. În Persoanele Sfintei Treimi „se vede o continuă și infinită comunitate”³⁵, adică o comuniune neîntreruptă de vreo discontinuitate și infinită în conținutul ce și-L comunică cele trei Persoane.

Dar atitudinea lui Dumnezeu nu e niciodată opusă, atitudine de adversitate cu omul și cosmosul; e atitudinea mereu dialogică. *Dă-mi să beau...* „Și arată astfel, chiar din prima conversație, că însetează pentru mântuirea noastră și aceasta cere de la noi”³⁶, că „însetează doar pentru pocăința celor ce se rătăciseră”³⁷, „Fiindcă Eu însetez pentru mântuirea oamenilor. Nu ca Să beau, ci ca Să ofer apă”³⁸. „Eu – spune – am mâncare să mănânc. Aceasta înseamnă mântuirea oamenilor. Fiindcă atât de mult o doresc pe aceasta, cât nici unul dintre voi hrana materială”³⁹. Dumnezeu nu cere nimic mai puțin, decât această existență a omului. Răspunsul omului nu poate fi mai puțin decât acesta: „Iată-mă, Doamne!”⁴⁰.

Iubirea îndrăznește toate. Creația este consecința iubirii, Legea este plinirea iubirii, manifestările lui Hristos în lume sunt fapte ale iubirii, modurile prezenței Lui sunt exprimări ale iubirii. Ne convinge iubindu-ne, și iubindu-L noi la rândul-ne, El consideră dăruirea noastră de mare preț. Iubirea lui Dumnezeu ne „judecă”. Gradul iubirii noastre și practica ei este aceea care determină distanța noastră față de Dumnezeul nostru. Toată Evanghelia se

³² Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 59, 6, PG 58, 581.

³³ *La Romani*, Omilia 23, 4, PG 60, 619.

³⁴ George Florovsky, *Αγία Γραφή, Εκκλησία, Παράδοσις, Θεσσαλονίκη*, 1976, p. 14-15.

³⁵ Sf. Vasile cel Mare, cap. 38, PG 32, 326-328.

³⁶ Teofan Keramevs, op. cit., PG 132, 729 c.

³⁷ Eftimie Zigabenu, PG 129, 1188 d.

³⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, op. cit., PG 59, 537.

³⁹ Sf. Teofilact al Bulgariei, op. cit., PG 123, 1245d.

⁴⁰ Fapte 9, 10.

rezumă la iubire către Dumnezeu și om. „Să nu spui că sunt două porunci separate, în loc de una, pentru că nu este posibil ca cineva să împlinească pe una și să nu o aibă și pe cealaltă”⁴¹. Această iubire dublă compune crucea creștinismului. Narcisismul, iubirea pentru propria persoană, e necunoscut pentru creștinism, care se sprijină pe comuniunea și dialogul între persoane. Omul constituie breviarul grijii afectuoase a lui Dumnezeu, zenitul creației.

2. Dialogul comuniunii iubitoare

Căutarea lui Dumnezeu se face din dragoste și devine unica obișnuință bună. Cine nu a învățat să Îl iubească pe Dumnezeu și pe om este grav bolnav, izolat, fără comuniune iubitoare, nebinecuvântat și fără har. Este un om nesmerit, nerăbdător, închis în sine și trăind spre sine. Cea mai mare tragedie a omului este eșecul lui în iubire. Cel mai nefericit om este acela care nu a învățat să iubească. Este tragic ca omul să nu încerce să își întrecă slăbiciunea. Iubirea de sine slăbește iubirea. Omul dorește să devină fericit fără să jertfească nimic.

Nu vrea să își recunoască greșelile. Nu vrea să mărturisească cum fiecare păcat este o neșansă, o auto-pedeapsă. Samarineana, după ce a vorbit cu Hristos, a redevenit ceea ce a fost, un om adevărat. Păcatul este o stare nenaturală, străină, absurdă, este o îndepărtare de la iubire, de la însoțirea lui Dumnezeu și a sfinților, de la comuniunea Bisericii. Și așa, nefericit, omul se întemnițează pe sine, se pedepsește pe sine, plătind cu preț mare adorația de sine și adorația patologică, consecințele egoismului nestăpânit și ale „libertății”.

Invitația iubirii lui Dumnezeu intenționează să deschidă sufletul uman spre adevăr. „Hristos a trezit în femeia Samarineană pentru puțin dorința izvorului de apă duhovnicesc”⁴², spune Sfântul Ioan Gură de Aur. Și aceasta pentru că omul e din firea lui *dialogic* către Dumnezeu și semen. După Sfântul Vasile, „cine nu cunoaște că omul este o ființă blândă, socială și nu solitară, și nici sălbatică, fiindcă cel mai caracteristic element al naturii noastre nu este decât faptul de a avea comuniune între noi și să avem nevoie de alții și să iubim pe semenii noștri”⁴³. Iar Sfântul Nil Ascetul adaugă că „se potrivește omului să fie civilizată și să asculte de legi și nu să fie o făptură izolată și necomunicativă”⁴⁴.

Din cauză că „*structura lumii e dialogică*”⁴⁵, sociabilitatea e făcută să devină axa rotației omului. Dialogul promovează adevărata lui vocație, facerea lui adevărată, constituie mijlocul unității și al armoniei. „Care sunt, deci, dovezile iubirii?” se întreabă atât de elocvent Sfântul Ioan Gură de Aur. „Nu suportăm – spune – să fim tăcuți în fața voastră, ci vrem și dorim întotdeauna să vorbim și să dialogăm cu voi, tocmai precum e obiceiul celor ce iubesc. Fiindcă tocmai precum este în trup încrucișarea mâinilor, aceasta e și în suflet împreunarea cuvântului”⁴⁶. Omul se întrecește în relația lui cu altul, conștientizează diversitatea lui în interiorul unității iubirii, demonstrează specificitatea lui în cadrul comunității dăruitoare⁴⁷.

⁴¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei*, Omilia 71, 1, PG 58, 661. Vezi In 21, 16. I In 4, 20.

⁴² Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Samarineană*, PG 59, 538.

⁴³ Sf. Vasile cel Mare, *Όροι κατά πλάτος*, 3, PG 31, 917 a.

⁴⁴ Sf. Nil Ascetul, *Πρός Αγάθιον μονάζοντα*, 4, 11, PG 79, 837 b. Vezi N. Π. Μπρατσιώτης, *Ανθρωπολογία της Παλαιάς Διαθήκης*, Αθήνα, 1983, p. 269-273.

⁴⁵ Cf. Ignatius of Antioch, *The Resurrection and Modern Man*, Crestwood, New York: St. Vladimir's Seminary Press, 1985, p. 31. Vezi E. Βίττης, „Η Συνάντησή”, în Γρηγόριος ο Παλαμάς 62 (1979), p. 165.

⁴⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *La II Corinteni*, Omilia 13, 1, PG 61, 491.

⁴⁷ „Taina persoanei se revelează în iubire, taina unei fizionomii unice și de neînlocuit, taină ce rămâne închisă pentru cei ce nu iubesc. (...) Persoana e strâns legată de iubire. Prin intermediul iubirii se studiază, prin ea se transcende singurătatea și înaintează să concretizeze comuniunea. Iubirea, la rândul ei, condiționează persoana, e relația față către față în care persoana iese din sine ca să pătrundă în cealaltă persoană; e actul prin care persoana se recunoaște și se certifică pentru totdeauna.” (Nicolae Berdiaev, *Πέντε στοχασμοί περί ύπάρξεως*, p. 222)

Foamea sinelui pentru *tu*, setea pentru altul promovează deplinătatea umană⁴⁸. Prin dialogul iubirii se distruge egocentrismul, se depășește orice separație ce-l închide pe om în parțialitate și individualism. Etosul ecclesial vorbește despre comunitate, despre iubire de oameni și despre iubire de Dumnezeu și nu despre individualitate sau subiectivitate. Pentru că a vrut ca toți oamenii să fie adunați împreună, Dumnezeu a făcut ca binele aproapelui nostru să fie în același timp și binele nostru. „Tu ai văzut câte feluri de legături ale iubirii a făcut Dumnezeu? Acestea au fost puse în naturile noastre ca daruri ale înțelegerii... Tu ai văzut în câte moduri ne-a adunat El împreună? Și chiar aceasta nu a fost destul pentru El, pentru că El ne-a creat să avem nevoie unul de celălalt, întrucât nevoia reciprocă face mai mult pentru a crea prietenie decât orice altceva”⁴⁹.

Experiența fundamentală pentru noi este *experiența comuniunii*. Această experiență se înrădăcinează în Dumnezeu, Care este El Însuși comuniune prin excelență, Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Dumnezeu este un Dumnezeu Care Se comunică, Care vrea să Se dăruiască, să Se împărtășească, Care dialoghează iubitor, mântuitor. El reprezintă capătul tuturor aspirațiilor mele. El este desăvârșirea însăși. Desăvârșirea nu se realiza decât în comuniune, iar aceasta cere și presupune Trei Persoane. Prototipul iubirii și modul ei sinergic este Sfânta Treime: „Duhul, Care ne face să strigăm *Avva Tată*, Acesta ne aduce și iubirea pentru El și pentru aproapele”⁵⁰.

Experiența treimică a comuniunii este o experiență cotidiană care își are obârșia în Dumnezeu Tatăl, manifestarea în Dumnezeu Fiul, comunicarea în Dumnezeu Duhul. Omul este creat după chipul Sfintei Treimi. Există un „eu – tu – el”, o ființă în comuniune cu Dumnezeu și cu creaturile. „Iubirea autentică a cunoașterii lui Hristos” e harul Lui și iubirea lui Dumnezeu și Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh⁵¹. Iubirea devine har puternic a iubirii Sfintei Treimi către Sine și către noi.

Iubirea, care e „fructul Duhului”, „îi face pe mulți să fie un trup și sufletele lor să fie vase ale Sfântului Duh, fiindcă Duhul păcii se odihnește în cei uniți sufletește și nu în cei ce dezbinăți între ei”⁵². Viața nouă în trupul „Celui Iubit” e viața în iubire și prin iubire, deoarece Biserica, ca și „comuniune a Unului-Născut”⁵³, e „comuniunea iubirii”, și trupul lui Hristos e „un trup al iubirii”. Apostolul Pavel ne îndeamnă continuu să-i iubim pe frați⁵⁴, fiindcă iubirea „e legătura desăvârșirii”⁵⁵. „Iubire cere Pavel de la noi – observă Sfântul Ioan Gură de Aur; nu orice fel de iubire, ci pe aceea care ne unește pe noi nedespărțit, și ne unește într-un asemenea mod și atât de desăvârșit, încât să fim mădulare unii altora”⁵⁶.

Prin încântătoarea descoperire a lui tu se depășesc micșorarea și limitarea spirituală și singurătatea psihică. Etosul ortodox cheamă persoana umană să iasă din tendințele egocentrice ale existenței lui, să se elibereze din izolarea sa îngustă și nihilistă, pentru a realiza *comuniunea cu Dumnezeu*, singura care poate să-l salveze de iadul păcatului și al lipsei iubirii. Dacă omul face experiența lui Dumnezeu, el descoperă de fapt că Dumnezeu, în Biserica Lui, Se adresează sufletului și conștiinței lui, și așa se cunoaște pe sine și se deschide

⁴⁸ „Sfârșitul iubirii face din doi unul. E vorba despre vederea sinelui nostru în Dumnezeu prin intermediul aproapelui. Când aproapele trece prin mine și eu prin aproapele, atunci împlinim prin comuniunea persoanelor unitatea firii umane. E minunea membrilor *de o ființă* ale trupului, unde fiecare nu e numai unit, dar în care toți sunt unul, unul pentru altul.” (Pavel Evdochimov, *Femeia și mântuirea lumii*, ediția greacă, p. 13)

⁴⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *La I Corinteni*, Omilia 34, 4.

⁵⁰ *La II Timotei*, Omilia 1, 2, PG 62, 603.

⁵¹ Ef 3, 19; II Cor 13, 13.

⁵² *Despre iubirea desăvârșită*, 2, PG 56, 281.

⁵³ *La Psalmul 7*, PG 55, 117. Vezi I Cor 1, 9; 10, 6.

⁵⁴ Rom 13, 8-9; Gal 5, 13-14; I Cor 16, 14.

⁵⁵ Col 3, 14.

⁵⁶ *La Efeseni*, Omilia 11, 1, PG 62, 79.

dialogului iubirii. În Biserică noi ne împărtășim de iubirea veșnică a lui Dumnezeu, suntem părtași dumnezeiești firi, copărtași cu sfinții la slava Împărăției.

George Florovsky arată că „elementul nou al poruncii creștine constă în faptul că avem datoria să ne iubim aproapele, precum pe noi înșine. Acesta e mai mult decât a-l pune la același nivel cu noi sau să-l identificăm cu noi înșine; înseamnă să ne vedem pe noi înșine în altul, în persoana iubită, nu în sinele nostru însuși... Aici se află limita iubirii; persoana iubită este un alt ego, un ego iubit în noi de către însuși sinele nostru”⁵⁷. Creștinii se dăruiesc din iubire pentru a birui toate ispitele dușmanului⁵⁸. Prin iubire, chipurile sfinților sunt sfințitoare. Prin iubire, timpul devine Sfântă Liturghie, iar cel cuvios vede din interior toată creația luminată și transfigurată. Prin iubire, omul trăiește în paradisul duhovnicesc al creației celei noi, iubirea luminează omul și-l introduce în paradis din această viață, iar viața noastră este paradis al comuniunii.

Pentru Ortodoxie, dialogul e demersul existențial spre celălalt. Dumnezeu nu-l așteaptă pe om să vină aproape de El; El se îndreaptă spre acesta, fără să fie încătușat de starea lui existențială. Sfântul Grigore Palama subliniază că Dumnezeu nu este pur și simplu o ființă transcendentă (το υπέρτατον ον), o idee abstractă, o teorie filosofică, ci e Dumnezeu cel viu, prezent și lucrător, Cel Care Se cunoaște și întâlnește personal prin trăire (dar rămâne încă nedescoperit) în profunzimile sufletului omului. Omul poate să ajungă la o unire tainică cu Dumnezeu cel viu chiar în această viață. Numai comuniunea cu Dumnezeu îi dă omului posibilitatea și realitatea desăvârșirii lui, împlinirea scopului existenței lui: îndumnezeirea. Teologia palamită este comuniunea cu Dumnezeu Treimic Cel viu și prezent.

Etosul patristic Îl vede pe Dumnezeu ca pe Unul care ne „surâde”, Care ni Se împărtășește și ni Se comunică, și nu drept cineva / ceva închis în sine. „Dumnezeu este iubire”, spune Sfântul Apostol Ioan. Dumnezeu este „personal”. Dumnezeu este comuniune în El Însuși; e comuniune și cu omul, și prin acesta din urmă cu întreaga creație, cu „cosmosul”. Dumnezeu S-a revelat ca tripersonal: Tatăl – obârșie, Fiul – manifestare, Duhul Sfânt – suflu și comunicare. Un Dumnezeu deist, solitar, este un Dumnezeu fără iubire, nu este o persoană, ci o esență eternă.

Și aceasta deoarece iubirea este extatică, centrifugă, caută pururea pe altul. „Fii atent cum întâlnește credința femeii; fii atent cum sufletul ei pentru puțin îl odihnește în ceruri fără să se rușineze, că ea avea reputația de desfrânată, însă slujește mântuirea sufletului. De ce? Fiindcă n-a venit să-i invite pe cei drepti, ci pe păcătoși la pocăință”⁵⁹. „Fiindcă tocmai precum n-a încetat să mănânce împreună cu vameșii, astfel nici nu S-a rușinat să dialogheze cu desfrânată, după cum cei mai buni doctori care continuu vizitează pe cei ce au febră...”⁶⁰. De aceea, Sfântul Ioan Gură de Aur, copleșit de marea Lui iubire, exclamă: „O, mari și negrăite minuni, pe care multora dintre Apostoli nu le-a descoperit, pe aceasta le-a descoperit vădit desfrânatei”⁶¹. Iar Sfântul Grigore Palama, și mai uimit, spune: „Mă întreb, cum ceri să bei de la Samarineană, de vreme ce iudeii pe samarineni ca idolatrii ce erau, nu comunicau cu ei”⁶².

Iubirea niciodată nu se oprește la ceva dobândit și menținut ca atare; e o mișcare continuă spre alții, cere să-i cuprindă pe toți⁶³, să-i iubească deopotrivă pe toți. Sfântul Maxim

⁵⁷ G. Florovsky, *Αγία Γραφή...*, p. 57.

⁵⁸ Cf. II Cor 12, 4.

⁵⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre Samarineană*, PG 59, 540.

⁶⁰ Teofan Keramevs, op. cit., 38, PG 132, 729 bc.

⁶¹ Sf. Ioan Gură de Aur, op. cit., PG 59, 541.

⁶² Sf. Grigore Palama, Omilia 19, PG 151, 252 d.

⁶³ „Cauza acțiunii creatoare a lui Dumnezeu se găsește în Sine, este mișcarea din interior întotdeauna către exteriorul Sinelui, este dăruire, ofertă, jertfă în comuniunea Sinelui în relație personală cu dialogul absolut Eu-tu prin Cuvânt. (...) De aceea creează realități obiective în afara Sinelui și în fruntea acestora ipostasul uman, ca Tu, după chipul Lui, având dreptul, tocmai datorită faptului că provine din iubirea Lui, altfel spus a creativității animate în libertate, să spună Acestuia *nu* la voia Lui. Și atunci creativitatea se înfățișează desăvârșită, deplină

Mărturisitorul spune că „cel care a ajuns la desăvârșirea în iubire și a ajuns la capătul apatiei nu cunoaște diferența între personal și străin, sau al ei și al străinei, sau credincios și necredincios, sau rob și liber, sau în întregime bărbat și femeie; ci devine superior tiraniei patimilor și țintește spre o fire comună a oamenilor; pe toți îi consideră la fel și se comportă cu toți în mod egal”⁶⁴. Dialogul iubirii creează o nouă comuniune, în care distanța indiferenței și dimensiunea urii sunt depășite de extazul iubirii. Panaiotis Hristou subliniază că „dragostea este mobilul transmiterii și comuniunii ce provoacă în amândoi extaz, ieșirea din sinele lor, din taină și exclusivitate. Extazul lui Dumnezeu duce la dialogul și unirea cu omul; extazul omului duce la dialog și unire cu Dumnezeu”⁶⁵.

Iubirea îl transfigurează pe om într-o stare existențială nouă, unde viața este moartea pentru altul. Insistența pe drepturile individuale și dreptatea impersonală se depășesc prin iubire, ale cărei naturi chenotice „nu caută ale sale”⁶⁶. „Fiindcă acesta este progresul: faptul de a depăși cineva poruncile și legile nu din nevoia învățaturii, ci din intenția personală”⁶⁷. Omul se înfrumusețează prin Hristos. Și toată viața, în timp ce pare una și aceeași, este *transfigurată și înnoită din interior*, prin putere Duhului, fără ca să-i lipsească ceva din ceea ce Dumnezeu Tatăl a împărtășit omului. Biserica îi ține pe toți în iubire și adevăr. Ea salvează totul: a mântuit totul cu omul, a mântuit întreaga viață, creația și moștenirea omului. Iubirea, însoțirea frumosului și a înțelepciunii, ca filocalie și filosofie, salvează și mântuiește.

Iubirea constituie în principal elementul distinctiv al creștinului, de vreme ce Dumnezeu însuși este iubire. Numai prin iubire cunoaștem cu adevărat pe celălalt⁶⁸. Semenul constituie prezența unică și irepetabilă, existența ce îmbogățește lumea interioară și exterioară. Iubirea e viață; refuzul ei, moarte. Avva Ioan Kolovos spunea: „Nu e posibil să zidească cineva casă de sus în jos, ci de la temelie spre cele de sus. Cineva l-a întrebat: *Ce înseamnă acest cuvânt?* Iar el a răspuns: *Temelia este aproapele, ca să-l câștigi; și te folosești primul; pentru că de acesta se agață toate poruncile lui Hristos*”⁶⁹. Sfântul Antonie cel Mare a spus iarăși că „de la aproapele este viața și moartea; fiindcă dacă-l câștigăm pe frate, pe Dumnezeu Îl câștigăm; dacă însă îl smintim pe fratele, păcătuiam în fața lui Hristos”⁷⁰. Prin urmare, „mântuirea fiecăruia există în mântuirea celuilalt”⁷¹.

Iubirea este singura putere care poate renaște omul, singura care poate și are putere să-l mântuiască, unica care poate să-l facă veșnic. Viața ortodoxă se identifică cu iubirea. Ea este criteriul în toate în cele ale vieții, ea este nucleul vieții, respirația vieții, ba mai mult, ea este viața însăși. Ea ne aseamănă pe noi toți după chipul Sfintei Treimi, de aceea preocuparea noastră este să căutăm iubirea și să păzim așezământul ei sfânt, să o lucrăm. Aceasta este misiunea noastră: să fim împlinitori ai iubirii. Viața creștină nu există fără iubire. Fără de ea nici creștinismul nu există. A fi creștin și a nu avea iubire este cea mai mare absurditate posibilă, e un nonsens.

Numai cel care iubește poate să se bucure cu adevărat și să se simtă lipsit de griji. Bucuria este semnul identității personale. Bucuria este semnul că m-am identificat cu problemele celuilalt. Bucuria deplină este cea pe care o împărtășesc celuilalt, la care ia parte un altul.

prin iubirea însăși a Creatorului, revelându-se ca jertfă în trup, ca să transforme acest *nu* al libertății lui, creat din iubire, într-un *da* al relației depline cu cel iubit în gradul desăvârșit al Creatorului lui.” (Νικ. Α. Νησιώτης, Προλεγόμενα εις την Θεολογικήν Γνωσιολογίαν, Αθήνα, 1975, p. 62)

⁶⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Despre iubire*, 30, PG 90, 993 b.

⁶⁵ Παναγιώτης Κ. Χρήστου, Το Μυστήριο του Ανθρώπου, Θεσσαλονίκη, 1983, p. 64.

⁶⁶ I Cor 13, 5.

⁶⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *La I Tesalonicieni*, Omilia 5, 1, PG 62, 423.

⁶⁸ I In 4, 7-8.

⁶⁹ Avva Ioan Kolovos, Το Γερωντικόν, Αθήνα, 1981, 49.

⁷⁰ Sf. Atonie cel Mare, Το Γερωντικόν, 2.

⁷¹ Sf. Ioan Gură de Aur, *La I Corinteni*, PG 61, 260.

Pentru Sfântul Isaac Sirul, iubirea e o ardere a inimii, e mistuirea inimii în interiorul căldurii sufletului, e extaz, e dulcele armoniei, e frumusețea inimii în contemplare.

Iubirea reflectă etosul frumuseții și al păcii veșnice a harului Dumnezeuiesc. Importanță are iubirea și bucuria adevărată a inimii și ceea ce Sfânta Treime binecuvântează cu dărnicie. Viața Evangheliei aduce veșnicia în prezent să o trăim, să ne bucurăm, să o înțelegem, să intrăm și să fim cuprinși de frumusețea minunii, fără a șterge suferința vieții de zi cu zi. Această viață ne descoperă taina aproapei. Jertfa, asceza, durerea sunt mânerle ușii veșniciei, ele vindecă rănilor păcatului.

Etosul Evangheliei vorbește despre Dumnezeuul iubirii, despre jertfa Mielului, despre Cântarea Cântărilor, despre revelația Logosului, despre adierea Sfântului Duh, despre imnul iubirii lui Pavel, despre frumusețe și veșnicie în operele și viețile Sfinților Părinți. Etosul frumuseții este etosul familiarității iubitoare depline dintre Dumnezeu și noi. Dumnezeu a creat lumea pentru a-Și răsfărca iubirea Sa părintească și asupra altor fii.

Credincioșii pot împlini poruncile lui Hristos dacă le iubesc și dacă Îl iubesc. Poruncile Dumnezeiești, cu voința noastră liberă, cu voință râvnitoare și dorință bună, ne unesc cu Hristos. Împlinindu-i poruncile, Voința Lui devine voința noastră, Dorința Lui cea a noastră și Viața Lui cea a noastră. Așadar, dacă vrem să trăim drept, ar fi bine să iubim ceea ce iubește Hristos, ca să ne bucurăm cu El și să fim împreună cu El. El nu dorește să-L urmăm din raționamente false sau egoiste, ci dorește să-L urmăm numai și numai din iubire. Împăratul slujește supușilor, Dumnezeu devine rob, Se jertfește pentru a trăi lumea. *Lumea va trăi cu iubirea în Hristos*, prin respingerea conștientă a interesului egoist, a nedreptăților și a eliminării exploatării de toate formele. Așa va desființa zidurile ego-ului și libertatea deșartă.

3. Refuzul dialogului iubitor

Dialogul, însă, numai când se desfășoară liber poate să rodească. „Fiindcă nu se face înfăptuiește mântuirea oamenilor prin forță și constrângere, ci prin putere de convingere și blândețe”⁷². Libertatea se descoperă și se trăiește în adâncurile tainice ale inimii, dincolo de spații și condiții exterioare și formaliste. Libertatea omului există și se definește numai în comuniunea cu Hristos. Libertatea lui Hristos este aceea a harului și a binecuvântărilor Evangheliei. Nereușita sau lipsa comuniunii cu Hristos este drama umană cea mai mare, care le depășește pe toate celelalte, pe care omul încearcă să o substituie prin urgențe tehnice, științifice și culturale. Și așa îndepărtarea de Hristos e considerată „libertate”. Această îndepărtare este însă tocmai tirania ce stăpânește înstrăinarea omului. Hristos este pentru credincios păzitorul, întăritorul și înnoitorul libertății lui. El îi vindecă libertatea și o împodobeste de harul virtuților, purtător de frumusețe, bucurie și strălucire. Hristos nu e niciodată stăpân, despot sau tiran, ci Părinte mângâietor, vindecător, Care inspiră, invită, roagă, mângâie. El cheamă la frumusețea dialogului libertății harului Evangheliei Lui, la frumusețea virtuților Lui dătătoare de cunoaștere și Adevăr.

Ascultarea de Hristos este faptă de iubire, fără de frică și într-adevăr eliberatoare. Ascultătorii de Hristos sunt liberi și neascultătorii sunt ne-liberi. Adevărul și cunoașterea Lui, dimpreună cu El ne fac liberi cu adevărat. Iubirea Lui, spune iarăși Evanghelia, ne va dărui adevărata libertate. Din punct de vedere practic, viața duhovnicească se înalță în mod hristocentric, dăruindu-ne ca și valoare dintâi chipul divino-uman al lui Hristos. Creștinul adevărat, autentic, omul evanghelic este liber în mod desăvârșit, el este jertfitor pentru iubire. „Și din cauza mulței Lui iubiri n-a vrut să constrângă libertatea noastră, chiar dacă e puternic să o săvârșească, ci să ne apropiem prin iubire modul nostru de viață și gândire”⁷³.

⁷² Isidor Pelusiotul, *Cinci cărți de epistole la interpretarea Sfintei Scripturi*, 2, 129, PG 78, 573 b.

⁷³ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte Ascetice*, ediția Σπετσιέρης, Θεσσαλονίκη 1977, p. 307 -308.

Pentru crearea comuniunii autentice se presupune răspunsul liber al omului la invitația de dialog și iubire ale lui Dumnezeu. Mântuirea și transfigurarea omului și a lumii nu se impune cu forța, ci prin convingerea adevărului. „Fiindcă Dumnezeu nu obișnuiește să facă oameni buni prin necesitate și silire, nici alegerea și preferința celor pe care-i cheamă este forțată, ci se face printr-un mod de îndemnare. Și ca să afli că chemarea nu e forțată, observă câți dintre cei ce au fost chemați s-a întâmplat să se piardă. De unde devine vădit că și de intenția noastră depinde faptul de a ne salva sau de a ne pierde”⁷⁴. „Dumnezeu bate întotdeauna la poarta inimii omenesti, dar numai omul însuși o poate deschide”⁷⁵, spune George Florovsky. Voința liberă e deci primul principiu al oricărei activități morale.

Libertatea nu este o idee abstractă, ci înălțare și etos, virtute și frumusețe, stare și etos adevărat, care vindecă omul de tulburarea păcatelor, de stricăciunea patimilor, de robia obișnuințelor, chiar și de moarte. Hristos a biruit moartea prin moartea și Învierea Sa. Omul, dacă a căzut, se poate ridica și se poate întoarce la chemarea Domnului său. Păstrarea libertății presupune un efort continuu, pentru că ea e pusă constant la încercare, „pentru că Dumnezeu este iubitor de oameni (...) și vrea ca și noi să ne asemănăm cu El, nu printr-o silire sau necesitate, ci prin puterea de convingere și binefacerile tuturor celor ce vor și îi atrage către Sine”⁷⁶.

Omul trebuie să accepte și să conlucreze cu harul dumnezeiesc. „Este o dogmă importantă că bunăvoința omului nu este suficientă dacă nu avem impulsul (ροπή) de sus; și invers, nu câștigăm nimic din acest impuls de sus, dacă nu avem bunăvoință”⁷⁷. „Fiecare dintre noi dobândește mântuirea prin harul dumnezeiesc și Darul Duhului, însă măsura desăvârșită a virtuții se poate dobândi prin credință, iubire și stăruința libertății. Pentru ca noi să moștenim viața veșnică sunt necesare harul și libertatea. Vrednic de înaintare în desăvârșire nu devine nimeni numai cu puterea și harul dumnezeiesc, dacă nu aduce în această luptă și eforturile lui. Dar, iarăși, nu poate să ajungă la măsura desăvârșită a libertății și curățeniei numai cu râvna proprie, dacă nu ajută mâna lui Dumnezeu”⁷⁸.

Toate Îi aparțin lui Dumnezeu sau sunt de la Dumnezeu, pe toate le prelucrează harul sau sunt harul lui Dumnezeu. Sfântul Maxim ne spune că este „fericit acela care cunoaște cu adevărat că Dumnezeu săvârșește prin noi, ca organe ale Lui, fiecare faptă și înțelegere, virtute și cunoaștere, biruință și înțelepciune, sfințenie și adevăr, o lucrare la care noi contribuim numai cu dispoziția și voința celor bune... Toate biruințele sfinților au fost, desigur, harismele lui Dumnezeu și ei au avut numai binele pe care L-a dat Stăpânul Dumnezeu și care s-a măsurat proporțional cu recunoștința și dispoziția bună a aceluia care L-a acceptat”⁷⁹. De aceea, Sfântul Maxim Îl numește pe Sfântul Duh „împlinirea tuturor ființelor”⁸⁰.

Harul se dăruiește întotdeauna celor care-l voiesc și nu acelora care-l acceptă fără voie. Harul nu constrânge voința liberă. Dumnezeu nu constrânge și nu înrobește niciodată: El respectă desăvârșit autodeterminarea icoanei dumnezeiești din om. Iubirea lui Dumnezeu e dar ce se oferă și așteaptă acceptul liber al omului: „Dacă ai fi cunoscut darul lui Dumnezeu și Cine este Cel Ce-ți zice: *Dă-mi să beau!*, tu ai fi cerut de la El, și El ți-ar fi dat apă vie (In 4, 10)”⁸¹. Omul este desăvârșit liber sau să rămână neconstrâns în poruncile lui Dumnezeu, sau

⁷⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Ioan*, Omilia 47, 4, PG 59, 268.

⁷⁵ G. Florovsky, *Δημιουργία και απολύτρωση*, Θεσσαλονίκη, 1983, p.16.

⁷⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, op. cit., 10, 1, PG 59, 73.

⁷⁷ *La Matei*, Omilia 82, 4, PG 58, 742. Vezi Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, Θεσσαλονίκη, 1989, vol. 4, p. 302-303.

⁷⁸ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, 30, 4, BEΠ 41, 157.

⁷⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, PG 90, 1272.

⁸⁰ *Ibidem*, col. 368.

⁸¹ Pentru identificarea „apei vieții” cu Duhul Sfânt, vezi și In 7, 38. „Fiindcă obișnuiește să numească apă vie pe Duhul Cel Sfânt” (Teofan Keramevs, op. cit, 38, PG 132, 732 a).

să le lase, dacă vrea. Libertatea de a alege etosul vieții este absolut a noastră. În spiritualitatea ortodoxă nu există nicio valoare absolută a unei fapte fără libertate. „Suntem liberi și stăpâni ai autodeterminării noastre”⁸². Învățătura lui Hristos este purtătoare de libertate, care întărește personalitatea umană. „Legea lui Hristos este Legea libertății”, spune Sfântul Grigore Palama. Etosul lui Hristos se identifică cu etosul libertății. Legea lui Hristos îl conduce pe om la libertate, lăsându-l pe creștin liber să-L urmeze.

În adâncurile inimii omului se dă o mare luptă: Ce va iubi liber? Pe Dumnezeu sau pe diavol? Împlinind virtuțile evanghelice, omul devine bun și eliberează sufletul lui de patimi. Sfântul Vasile cel Mare spune că pocăința este nădejdea după căderea în păcat. Pocăința este acceptarea căderii personale, împlinirea ei se realizează prin mărturisire, prin respingerea chinurilor sufletești și eliberarea omului prin singura putere care poate să-l elibereze: prin Hristos. Lupta pentru dobândirea libertății se dă în profunzimile sufletului. Păcatul pune în pericol libertatea. Numai virtutea îl îndreptățește și-l învrednicește ca persoană unică și irepetabilă în istorie.

Toate căderile omului încep de la un *dialog fals*⁸³ început de diavol, care are ca premisă sufletul omului. Biruința sau înfrângerea acestui dialog, între bine și rău, va purta sau nu pericolul căderii în păcat, adică înrobirea libertății. Fiecare biruință a binelui în arena interioară a sufletului oferă ascetului câștig neprețuit. Câștigul biruinței creștinului este bucurie, pace, îngăduință, mărire sufletească, blândețe, adică har sfințitor dăruit celui ce a ales liber binele.

Pentru a săvârși binele, pentru a dobândi mântuirea noastră trebuie „să lăsăm sufletul nostru Duhului”⁸⁴, „pentru că sufletul nu este sieși suficient pentru a săvârși fapte bune (κατορθώματα), dacă nu se bucură de ajutorul Duhului. Acest ajutor este o lucrare interioară (ενέργεια) care permite celor care au primit această demnitate să facă fapte plăcute lui Dumnezeu”⁸⁵. Nu putem dobândi desăvârșirea fără ajutorul harului; numai prin harul lui Dumnezeu faptele noastre pot aduce roade⁸⁶. Virtutea crește repede cu ajutorul harului⁸⁷, ea se desăvârșește într-un suflet sfințit⁸⁸. Dimpotrivă, dacă faptele noastre nu sunt ridicate și desăvârșite de Duhul cel Sfânt, ele sunt nimic⁸⁹.

Paradisul împărăției cerurilor este culminarea desăvârșirii libertății. Credinciosul gustă din această viață harul Dumnezeiesc, harul libertății, purtător de pace, înnoire și sfințenie. Comuniunea cu Hristos dă sfințenie acestei libertăți să nu dorească răul. Libertatea noastră este o participare la libertatea lui Hristos. Pentru că „libertatea voinței omului se găsește întipărită în chipul lui, adică în icoana libertății dumnezeiești”⁹⁰.

⁸² Sf. Ioan Gură de Aur, *Către preotul Gothus*, Ibidem. Vezi M. A. Schatkin, Saint John Chrysostom as Apologist, Fathers of the Church, 73, Washington, D. C., 1983. Γ. Παπαμιχαήλ, Απολογητικά των Πατέρων των πέντε πρώτων αιώνων, Αθήνα, 1964.

⁸³ Lupta contra patimilor necesită o trezvie continuă și rugăciune a minții. Fiecare patimă are chip sau înfățișare și tot efortul nostru se îndreaptă spre a nu ceda mintea când o oarecare înfățișare a patimii se leagă de noi și ne atrage, printr-un dialog fals, către păcat. Trebuie să învățăm să stăpânim mintea și necontenit să cercetăm unde se află ea. Dacă mintea acceptă dialogul pătimășu cu gândurile, atunci se murdăresc atât mintea, cât și inima, care este atrasă spre săvârșirea cu făpta a păcatului. Dimpotrivă, când în minte este prezent harul lui Hristos, se întâmplă contrariul: mintea, sufletul și întreaga noastră făptură se cuprind de focul curățitor și sfințitor al harului lui Hristos și treptat ființa noastră se deprinde să fie într-un dialog iubitor cu Dumnezeu, obișnuindu-se să petreacă toată vremea cu Dumnezeu.

⁸⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Romani*, Omilia 13, 6, PG 60, 516.

⁸⁵ *Despre locuri obscure la Profeti* 2, 5, PG 56, 182 D.

⁸⁶ *La Ioan*, Omilia 86, 1, PG 59, 411.

⁸⁷ *Împotriva...* 2, 10, PG 47, 348.

⁸⁸ *Cateheză baptismală* 2, 3, PG 49, 236.

⁸⁹ *La Efeseni*, Omilia 13, 2, PG 62, 96.

⁹⁰ Σπυρού Κ. Τσιτσίου, *Η Ψυχή του Ανθρώπου κατά τον Ι. Χρυσόστομο*, Θεσσαλονίκη, 1998, teză de doctorat, p. 87.

Hristos nu „telighidează” oamenii, ci conlucrează prin iubire cu ei. În comuniunea cu Dumnezeu se dobândește libertatea deplină, harismatică. Dar trebuie să fim liberi pentru a ajunge la comuniune. Vindecarea libertății este o minune, minunea este umanul ce depășește umanul. Aproapele și lumea nu se schimbă în substanța lor, ci în înțelesul pe care omul împătimit îl acordă acestora. Păcatul este opusul iubirii și exclude iubirea. Sfântul Grigorie Palama explică că „lumea aceasta se găsește în răutate datorită vieții contrafirii și autodeterminării greșite”⁹¹. Păcatul este o pierdere a vieții harului: de aici rezultă că el exclude iubirea adevărată, jertfitoare, dumnezeiască, căci iubirea adevărată provine din har. Consecințele lui se extind și în mediul de viață mai mult sau mai puțin uman al păcatului: „consecințele păcatului nu se limitează numai la făptași, ci se extind în jurul lui”⁹².

Negând omul invitația iubirii lui Dumnezeu, decade în starea de individ, fără cămin și necomunicativ, închis în singurătate și aruncat într-un gol existențial. Fără legături sociale care să-i ofere sens vieții dincolo de supraviețuirea biologică, rămâne absolut singur și „cei care fac lucruri numai pentru ei înșiși cultivă iubirea de sine; ea duce la separare, la lipsa comuniunii, la dușmănie, la nedreptate, la necuviință. Fiindcă omul prin firea lui a fost creat nu ca fiare izolate, dar ca ființe solidare, de obște și sociale; ca să nu trăiască numai pentru sine, ci și pentru tată și mamă, și pentru frați, și pentru femeie și copii, și pentru alte rude, și pentru prieteni și vecini, și pentru patrie și pentru cei de același neam și pentru toți oamenii. Desigur, chiar pentru fiecare colț al lumii și pentru întreaga lume și, mai întâi de toate, pentru Dumnezeu Cel Creator. Fiindcă așa trebuie să fie, dacă, desigur, e în întregime rațional, comunicativ, iubitor de oameni, iubitor de Dumnezeu, pentru a fi și iubit de Dumnezeu”⁹³.

Scindarea sau sciziunea unității și restrângerea reducerea omului la ego traumatizează creația⁹⁴ și răul intră în lume. „Cei care săvârșesc fapte rele urmăresc să transmită tuturor răul lor personal, vrând ca mulți să devină la fel ca ei, pentru a se putea retrage din fața rușinii în interiorul comuniunii păcatului și, astfel, transmițându-și unul altuia boala, se îmbolnăvesc între ei și se pierd toți împreună.”⁹⁵ „Răul ni se arată în lume de la început prin forma durerii și a tristeții. Lumea e goală, rece, indiferentă. E un pustiu ce nu răspunde. Toți suferim din cauza răului. Răul, răspândit pretutindeni în lume, ne face să suferim. Și conștientizarea acestui rău universal ne aduce uneori la marginea deznădejdi”⁹⁶.

Neglijând și necunoscând scopul mai profund al vieții, omul căzut se supune iubirii de sine, acestei boli a patimilor. „Dacă virtutea este sănătatea sufletului, în mod firesc patimile sunt, deci, boala sufletului, ce se întâmplă și pătrund în natură și alungă însăși sănătatea. Astfel e evident că sănătatea există în natură înainte de a se manifesta boala”⁹⁷. Sfântul Grigorie Teologul adaugă că păcatul „provoacă dezordinea și necuviința sufletului”⁹⁸, iar mai apoi, „din cauza necunoașterii lui Dumnezeu, răutatea patimilor aduce cu sine nebunia”⁹⁹. Sfântul Vasile spune că „toate faptele ranchiunoase infectează într-un fel curățenia sufletului și împiedică viața sfântă”¹⁰⁰.

Sfântul Grigorie Palama arată că „după cum separarea sufletului de trup este moartea trupului, așa și despărțirea de Dumnezeu este moartea sufletului”¹⁰¹, pentru că „viața

⁹¹ Sf. Grigorie Palama, *Omilia 33*, PG 151, 421.

⁹² Cf. Iliia Boulgaraki, *Gânduri pentru spovedanie*, în *Sinaxi* 25, 1998, p. 105.

⁹³ Avva Isaia, *Capete despre asceză și liniște*, PG 40, 1213 ab.

⁹⁴ Vladimir Lossky, Η μυστική θεολογία της Ανατολικής Εκκλησίας, Θεσσαλονίκη, 1973, p. 153. N. Ματσούκας, Το πρόβλημα του κακού, Θεσσαλονίκη, 1986, p. 186-197.

⁹⁵ Sf. Simeon Metafrastul, *op. cit.*, 8, BEΠ 57, 241.

⁹⁶ George Florovsky, *op. cit.*, p. 100.

⁹⁷ Sf. Isaac Sirul, Τα ευρεθέντα ασκητικά, ed. cit., p. 317.

⁹⁸ Sf. Grigorie Teologul, *Cuvânt despre statornicie*, 32, 8, BEΠ 60, 15.

⁹⁹ Sf. Simeon Metafrastul, *Despre Păcat*, 10, BEΠ 57, 242.

¹⁰⁰ Sf. Vasile cel Mare, *Cuvânt ascetic*, 2, BEΠ 53, 379.

¹⁰¹ Sf. Grigorie Palama, *Către Monahia Xenia*, 9, Syggrammata, vol. V, p. 197.

sufletului este unirea cu Dumnezeu¹⁰². Din acest motiv „moartea adevărată este aceea a despărțirii sufletului de harul Dumnezeiesc și legarea sa de păcat¹⁰³. Lipsa comuniunii omului cu Dumnezeu are drept consecință coruperea firii omului. Întâi de toate, se înstrăinează omul de sine și își schimbă modul lui de a fi înaintea lui Dumnezeu. Păcatul a făcut din trupul omenesc obiectul stricăciunii și al morții: „Dar păcatul care stăpânește sufletul, din cauza încălcării poruncii, nu numai că va corupe sufletul și-l va osândi pe om, dar va face și trupul foarte chinuit și necăjit și stricăcios și, în final, îl va preda morții¹⁰⁴. Păcatul constituie intrarea în viața umană a tuturor răutăților.

Multiplele manifestări ale răului ce chinuiesc umanitatea sunt fructele și produsele păcatului. Cel mai mare rău e păcatul: „unicul rău, singurul pentru creștin, este să-L supere pe Dumnezeu¹⁰⁵. „Răul principal e păcatul și el depinde de voința noastră. Aceasta merită să se numească rău! – spune Sfântul Vasile, și continuă: De noi depinde dacă ne îndepărtăm de răutate dacă suntem răuvoitori¹⁰⁶. Încă și moartea trupească, răul cel mai mare, este considerată de Tradiția Bisericii ca „binefacere¹⁰⁷. Iubirea de bani, ambiția, iubirea de plăcere îl imobilizează și țintuiesc la „viața în stricăciune”. „E lumea economiei cu naosul bursei ei și focarele ei însetate pentru opulență, lumea politică a ambițiilor și a poftelor nesătule, lumea nevrozei grupului, a patimilor nebune și a erosului, ce a pierdut orientarea lui inițială¹⁰⁸.

Scindarea sau separarea relației iubitoare a omului și a lui Dumnezeu provoacă sciziunea relațiilor între oameni. „Peretele din mijloc al urii¹⁰⁹ îl separă și desparte pe om de Dumnezeu, de semenul lui și de natură. Desfacerea, destrămarea relației iubitoare, ruperea unității dintre Dumnezeu și om înmulțește cursul extatic al iubirii către ego, cu consecința obiectivizării celorlalți oameni, supunerea lor la satisfacția individuală și bulimie egocentrică. Refuzul iubirii promovează neînțelegerea, disensiunea, cearta, antagonismul și separarea. Creația și stăpânirea; uzul și abuzul; retrogradarea altora între ei; iată care sunt elementele distinctive ale inumanizării la care omul egocentric conduce lumea. Fără legătură cu orice-i adevărat, izolat și baricadat în egoul lui, gustă încontinuu moartea, de vreme ce orice despărțire e o formă de moarte¹¹⁰.

Limitarea strictă în egocentrism îl duce pe om la folosirea „măștii hidoase¹¹¹, prin care încearcă să ascundă deformarea chipului lui original. Pierderea esențialului, meschinăria frumosului, lipsa statorniciei spirituale nimicesc omul și deformează istoria.

Individualismul aduce tirania relațiilor, adorarea de sine sfârșește într-o conștiință pustie și ruinată. Omul egocentric poate deveni tehocrat, dar nu înțelept. Cunoașterea lui tehnică nu rezolvă întrebările lui diacronice. Din contră, se întoarce împotriva altor oameni și a naturii. Iată o descriere profetică a Sfântului Isaac Sirul: „când pofta trupească urmează cunoașterii, aduce cu sine aceste moduri: bogăția, slava deșartă, împodobirea trupului, odihna trupului, grija înțelepciunii raționaliste ce se potrivește în folosirea acestei lumi, și țâșnește descoperiri noi, și artele și învățărilor, și restul ce încununează trupul în cosmosul acesta văzut. Din acest motiv, prin meșteșuguri și viclenii, se ocupă cu toate cele legate de aceasta (înțelepciune). Și

¹⁰² *Ibidem*, 13, p. 198.

¹⁰³ *Ibidem*, 12, p. 198. Vezi Sfântul Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, 48, 6, BEΠ 52, 121.

¹⁰⁴ *Ibidem*, 10, p. 197.

¹⁰⁵ Cf. Sf. Ioan Gură de Aur, *Scrisoare lui Teodor*, 5, S. Ch. 117, p. 73.

¹⁰⁶ Sf. Vasile cel Mare, *Că Dumnezeu nu este cauza relelor*, 5, BEΠ 54, 92.

¹⁰⁷ Cf. N. Mitsopoulou, *op. cit.*, p. 45-48; N. Basileias, *Misterul Morții*, Atena, Sotir, 1980, p. 96-117.

¹⁰⁸ P. Evdochimov, *Η Πάλη...*, p. 102.

¹⁰⁹ Ef 2, 14-15.

¹¹⁰ Cf. G. Florovsky, *Δημιουργία...*, p. 57.

¹¹¹ Sf. Grigore de Nissa, *Despre crearea omului*, 18, PG 44, 193c.

când întârzie felurile meșteșugurilor printr-un oarecare pretext și nu înțelege pronia tainică se luptă împreună cu oamenii ce o împiedică și i se împotrivesc acesteia”¹¹².

Golul interior și prăpastia deschisă a zădărniceii, fărâmițarea dinamismului psihic și sfărâmarea cosmosului împiedică trăirea celor primordiale, esențiale și de cinste, întrerup, curmă luminarea inefabilă a existenței de iubirea dăruită neîncetat de Dumnezeu.

4. Caracterul vindecător al dialogului iubirii

Relația omului cu izvorul iubirii, Dumnezeu, combaterea înstrăinării lui se realizează prin dialog. De aceea dialogul pentru Biserică are caracter terapeutic¹¹³. Scopul lui este restabilirea persoanei în autenticitatea ei și, prin urmare, eliberarea lumii de rău, de vreme ce „existența” păcatului se datorează naturii umane bolnave. „Deci răul nu are existență și nu este nici în cei ce există – spune Sfântul Dionisie Areopagitul –, întrucât nicăieri răul nu există ca rău; și când se face răul nu se face ca putere, ci din cauza bolii”¹¹⁴. Răul, ca ne-ipostas ontologic, devine practic datorită intenției, voinței noastre. Nemesiu al Emesei spune că „răutățile nu sunt puteri, ci se datorează condițiilor și intențiilor”¹¹⁵, iar Sfântul Grigorie de Nissa întărește și el că „nu există rău propriu-zis în afara intenției”¹¹⁶. „Dar, va întreba cineva, ce este deci păcatul? – scrie Sfântul Chiril al Ierusalimului. Este un organism viu? Este înger? Este demon? Ce este acesta care lucrează? Nu este un dușman exterior, omule, care luptă împotriva ta, ci este un vlăstar rău, ce crește din tine, din propria ta intenție”¹¹⁷.

„Fiindcă boala este înghețarea iubirii”¹¹⁸ este firesc și drept ca dialogul să fie elogiat de Sfântul Grigore Teologul ca „arta artelor și știința științelor”¹¹⁹. Astfel, dialogul nu este o simplă desfășurare a unui procedeu tehnic, ci mai întâi de toate consecința lui e faptul că *omul se întregeste în relația iubitoare* cu semenul lui. Aceasta în nici un caz nu înseamnă indiferență pentru pregătirea lui sistematică, întrucât cu cât iubești mai mult, cu atât mai mult te interesează să înveți și cum să oferi iubirea ta. „Fiindcă am auzit desigur că trebuie să iubim; căutăm să aflăm cum se poate împlini aceasta”¹²⁰, spune Sfântul Vasile cel Mare.

Din acest motiv Biserica poate și trebuie să-și asimileze și să folosească demersurile diferitelor științe. Biserica nu stă respingătoare vizavi de cunoașterea și știința umană – așa ceva e monofizitism –, ci critic și gata să preia orice e adevărat... «Educația de îndreptare sau corectare ce se exercită de către păstor cere cunoștințe și capacități psihologice»¹²¹.

Rezultatul dialogului este *analog iubirii* pe care cel ce dialoghează o oferă spre celălalt. Identificarea lui cu semenul său, adică cu durerea și agonia lui, răspunsul la strigătul lui pentru ajutor este punctul de plecare a fiecărui dialog adevărat. Sensul duhovnicesc al Crucii este acela de a îngădui să ne realizăm ca persoane. Nu ne putem realiza fără această comunicare a noastră către celălalt. Nu putem dărâma zidul propriei noastre iubirii de sine, care ne închide în micime existențială, și nici zidul care îl condamnă pe celălalt la fără-de-

¹¹² Sf. Isaac Sirul, op cit., p. 256-257.

¹¹³ Despre caracterul terapeutic al Ortodoxiei, vezi K. Δ. Μουρατίδης, „Η ιατρική του σώματος τύπος της κατά ψυχὴν θεραπείας κατά του Μ. Βασιλείου”, în Θεολογία 39 (1968), p. 33-50. I. Ρωμανίδης, Ρωμαίοι ή Ρωμηοί Πατέρες της Εκκλησίας, I, Θεσσαλονίκη, 1991, p. 22-26.

¹¹⁴ Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre numirile dumnezeiești*, 34, PG 3, 733c.

¹¹⁵ Nemesiu al Emesei, *Despre natura omului*, 41, BEΠ 38, 297.

¹¹⁶ Sf. Grigorie de Nissa, *La Ecclesiast* 7, BEΠ 65 A, 251.

¹¹⁷ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Cateheze*, 2, 2, BEΠ 39, 52.

¹¹⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Romani*, Omilia 27, 3, PG 60, 647.

¹¹⁹ Sf. Grigore Teologul, *Cuvântarea* 2, 16, PG 35, 425 a.

¹²⁰ Sf. Vasile cel Mare, op., cit., 2, PG 31, 908 b.

¹²¹ Arhim. Αντώνιος Ρωμαίος, Πρακτικά Α Συμποίου Ποιμαντικής Ψυχολογίας και Εξομολογητικής, Θεσσαλονίκη, 1981, p. 17-49.

experiența Crucii. Numai Crucea dă rămă orice fel de ziduri sociale și comunitare. Prin suferința și ajutorul pentru celălalt vom intra în viață, prin comuniunea cu celălalt.

Sfântul Vasile Mare spune că „elementele distincte excepționale ale iubirii sunt acestea două: să se întristeze și să se neliniștească în toate câte se păgubește iubitul; se bucură și se luptă pentru folosul lui”¹²². Iubirea este dăruire de sine, jertfă de sine. Pe acela ce-l iubesc îl iubește de fapt Dumnezeu, el fiind scopul lucrării dumnezeiești, scopul Crucii lui Iisus Hristos. Și toate acestea, datorită iubirii mele pentru acela. Dar, mult mai mult, Iisus Hristos a murit pentru el; iar acest fapt dovedește valoarea veșnică în ochii lui Dumnezeu a Jertfei de atunci și a jertfei prezente. Numai dacă Îl cunosc pe Dumnezeu ca persoană, atunci persoana umană are o valoare veșnică. Cunoscând valoarea veșnică a semenului meu, realizez că fericirea lui veșnică depinde de mine, dar prin Acela.

Cel ce dialoghează se oferă în modul cel mai înalt pe sine însuși, se deșartă complet de dragul celui alt. „Există o purtare de grijă adevărată, o dăruire a sufletului pentru sufletul aproapelui în toate”¹²³ – ține să sublinieze Sfântul Ioan Scărarul –, pentru că cel ce educă nu învață numai prin cuvânt, ci și prin faptă, fiindcă ea e învățătura desăvârșită a celui ce predă”¹²⁴.

Iată ce oferă creștinul celui alt: *pe el însuși*. Celălalt este fratele meu, mărturisește Sfântul Nil Ascetul, „căci în mine fratele meu există ca parte”¹²⁵. Învață nu prin ceea ce spune, ci mai întâi de toate prin ceea ce este și făptuiește. Se cere, se pretinde arderea inimii ca să devină cel ce dialoghează flacăra de foc luminând viața. „Dovada celor ce-au ajuns la desăvârșire este aceasta. Dacă de zece ori pe zi se predau mistuirii pentru iubirea oamenilor, ei nu ajung la săturarea de aceștia”¹²⁶.

Cel ce dialoghează are încă datoria de a cunoaște și dificultățile ce există în demersul unui dialog, de vreme ce ieșirea omului din egocentrism are nevoie de timp, voință și efort susținut pentru a reuși. „Nu era deci ușor nici cu această femeie. Cele care s-au spus nu le-a acceptat cu ușurință, ci după multă discuție. Nici nu era neascultătoare, nici nu era încăpățânată. După ce L-a găsit pe Cel mai bun decât Iacob, n-a așteptat să o părăsească”¹²⁷.

Sfântul Ioan Gură de Aur spune că „de multe ori se întâmplă ca prin învățătura continuă plugul cuvântului dumnezeiesc, coborând în adâncul sufletului, să taie patima ce-l deranjează. Deoarece cel ce a auzit cuvântul de nenumărate ori cu ceva va rămâne; nu-i cu putință ca omul ce aude continuu să nu fie influențat nicicum”¹²⁸.

Și mai întâi de toate, se cere iubire din partea celui ce dialoghează în cazul nereușitei. „Deci să fim ascultători și să fim uniți între noi. Fiindcă aici îndemnul nu se adresează neputincioșilor, ci tuturor. Și chiar dacă vrea cineva să se separe de tine, tu să nu te separi, nici să nu spui acel cuvânt rece, dacă mă iubește, îl iubesc; dacă nu mă iubește ochiul meu drept, îl scot; să nu faci deci cauza îngrijirii cauză de lenevie, nici să nu spui, din cauză că e bolnav, de aceea îl neglijez. De vreme ce boala e înghețarea iubirii, tu încălzește-l pe cel ce a suferit înghețarea. Ce să fac deci, spui, dacă nu se încălzește. Insistă să faci ceea ce depinde de tine”¹²⁹.

¹²² Sf. Vasile cel Mare, Ὅροι κατ' επιτομήν, 175, PG 31, 1197 cd.

¹²³ Sf. Ioan Scărarul, op. cit., 41, 176.

¹²⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *La Cuvântul: Părinte dacă este cu putință...*, 4, PG 51, 38.

¹²⁵ Sf. Nil Ascetul, PG 79, 513.

¹²⁶ Sf. Isaac Sirul, Τα ευρεθέντα..., p. 307.

¹²⁷ Eftimie Zigabenu, op. cit., PG 129, 1192 c.

¹²⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *La II Timotei*, Omilia 6, PG 62, 632.

¹²⁹ Idem, *La Romani*, Omilia 27, PG 60, 647.